

*В. С. Славін,
аспірант, Кам'янець-Подільський державний аграрно-технічний університет*

ПРОЦЕС ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОДУКТ НА ПРОЕКТНОМУ РІВНІ

Надано інтерпретацію поняття "інвестиції" в економічних теоріях різних наукових шкіл. Визначено пріоритетні напрями інвестицій на проектному рівні.

Courtesy of interpretation of the term "investment" in economic theories of different schools. Priorities and investments at the project level.

Ключові слова: економічний розвиток, інвестиційний ресурс, конкуренція, процес, стратегія підприємства, трансформація.

ВСТУП

Вітчизняні вчені-економісти відіграли значну роль у створенні сучасної теорії економічного розвитку, досліджуючи при цьому його інвестиційну складову і вказуючи на зростаючу необхідність державного регулювання інвестиційної діяльності на основі раціонального поєднання різних джерел інвестиційних ресурсів. В Україні значний імпульс для розвитку теорії інвестицій відбувся завдяки становленню системи приватного підприємництва та конкуренції. До початку 90-х років в Україні категорії "інвестиції" не знаходилось місця як у теорії, так і на практиці. Уперше це поняття у вітчизняній економічній літературі почало зустрічатися, коли підмінялось поняттям "капітальні вкладення". Інвестиції розглядались, як правило, в якості найважливішого економічного інструменту, який характеризував діяльність будівельного комплексу. В цьому випадку капітальні вкладення (іноді — інвестиції) аналізувались у двох аспектах: як економічна категорія та як процес, пов'язаний з рухом грошових коштів (ресурсів).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні, методологічні та практичні засади ефективності інвестицій стосовно сучасних умов поглиблено у працях І. Ансофа, Л. Гітмана, П. Еліота, Дж. Кейнса, М. Портера, В. Шарпа, Й. Шумпетера, Дж. Розенберга, П. Самуельсона, В. Беренса, В. Бочарова, П. Віленського, П. Маленкова, Ю. Яковця, а в Україні, зокрема, І. Бланка, О. Бородіної, П. Гайдуцького, В. Геєця, А. Гойка, Б. Губського, М. Корецького, І. Крейдич, І. Лукінова, Т. Майорової, П. Макаренка, Л. Мельника, О. Мертенса, А. Музиченка, А. Пересади, А. Поручника, В. Савчука, Н. Татаренко, В. Федоренка та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— надати інтерпретацію поняття "інвестиції" в економічних теоріях різних наукових шкіл;
— визначити пріоритетні напрями інвестицій на проектному рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поступово із формуванням в Україні основ ринкових відносин починають змінюватися наукові світогляди сутності інвестицій (капітальних вкладень), виникають та розвиваються суто ринкові підходи до їх оцінки та прогнозування форм, методів та принципів здійснення інвестиційної діяльності. Теоретичне пізнання категорії інвестицій в Україні знайшло своє відображення в Законі України від 18.09.91 р. "Про інвестиційну діяльність" та в Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (від 22.05.97 р.). Проте в цих Законах у визначення "інвестиція" вкладається різний зміст. Так, у Законі "Про інвестиційну діяльність" зазначено, що — "...інвестиціями є усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно; майнові права, що випливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної інформації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва; права користування землею та інші цінності" [6]. Вважаємо, що визначення має синтетичний характер указаної категорії. По-перше, в ньому враховано динамізм інвестицій, тобто розкривається взаємозв'язок, процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення, витрати, і, по-друге, дана широка класифікація інвестицій.

У Законі України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" "інвестиція — це господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів у обмін на кошти або майно. Інвестиції поділяють на капітальні, фінансові та реінвестиції" [2]. З таким визначенням погодитися неможливо, бо тут має місце спрощене трактування інвестицій як господарської операції: по-перше, інвестиції — це не обмін активів на кошти або майно, а, навпаки, вкладання коштів у фінансові, матеріальні та нематеріальні активи; по-друге, інвестиція — це не господарська операція, а капітал, кошти, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності; по-третє, у визначенні немає мети, заради чого здійснюється інвестування. Адже інвестиційна діяльність відрізняється від фінансової та господарської лише тим, що інвестор вибирає лише ті активи, які в майбутньому обов'язково принесуть йому доходи.

Особливо багато уваги проблемам теоретичного осмислення категорії "інвестиції" та пов'язаних із цим поняттям процесам вітчизняними вченими приділялося в 90-ті роки. Наприклад, автори посібника "Теорії інвестицій" Н.О. Татаренко та А.М. Поручник розкривають процес еволюції теорії інвестиційної діяльності — від звичайної констатації фактів до сучасного розуміння процесів інвестування як основи моделі економічного прогресу [11, с. 98]; О.І. Дадій у монографії "Ефективність інноваційної діяль-

ності в агропромисловому виробництві" визначає теоретико-методологічні основи формування інноваційної діяльності та визначення її ефективності, основні концептуальні положення перспективного розвитку інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві [4].

Наведені дослідження стосуються переважно визначення категорій "інвестиції", "інвестиційна діяльність", "інвестиційний процес" та аналізу важелів державного впливу на інвестиційні процеси й впливу міжнародної інвестиційної діяльності на розвиток національних економік. У свою чергу, внутрішній природі інвестицій уваги приділяється мало, а основні визначення категорій, які зустрічаються в українських та російських економічних виданнях, запозичені з зарубіжних джерел, де поширеною є інтерпретація інвестицій як набору благ та цінностей, які вкладаються в підприємницьку діяльність із метою одержання доходу у майбутньому.

У багатьох визначеннях інвестиції розглядаються як категорія синтетична, що поєднує такі елементи: заощадження, кошти, майно чи цінності, процеси вкладення чи здійснення витрат, прибуток, дохід, ефект. При цьому головною рушійною силою такої єдності має бути віддача вкладень, досягнення певної наперед поставленої мети. Тобто інвестиції є надзвичайно ємним поняттям, яке утримує основні елементи, визначаючи законірності функціонування і саморегуляції інвестиційної сфери. На підтвердження цього О. Мертенс у книзі "Інвестиції" зазначає, що поняття "інвестиції" є дуже широким, щоб можна було дати йому однозначне і вичерпне визначення [9].

На фінансовому визначенні інвестицій акцентують увагу І. Колот, Н. Внукова та І. Косарева, розглядаючи інвестиції як "фінансовий ресурс у будь-якій формі прояву, і цей ресурс обов'язково повинен приносити певний прибуток" [8, с. 248]. Зазначимо, що подібне тлумачення інвестицій як способу ефективного вкладення капіталу більш притаманне окремим операціям конкретних інвесторів на мікроекономічному рівні: для них рішення про інвестування, перш за все, визначається чинником прибутковості. Інвестиції — це "спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити зберігання чи зростання вартості капіталу та одержання позитивної величини доходу" [3, с. 519]. Є ще одна обставина, що дає змогу здійснювати розмежування реальних інвестицій і, власне, фінансових інвестицій. Вона пов'язана з тим, що інвестиції органічно поєднують у собі мікро- і макроекономічні аспекти. Сьогодні розгляд інвестицій виключно з позицій мікроекономіки є одностороннім, що виключає інвестиційну діяльність держави і державне регулювання економіки.

Зв'язок між макроекономічним і мікроекономічним аналізом інвестицій полягає, насамперед, у тому, що обидва аспекти інвестицій і інвестиційного процесу взаємозалежні та взаємозумовлені [1, с. 60]. При макроекономічному підході економічні процеси і проблеми економічної політики держави в інвестиційній сфері розглядаються з позиції функціонування економіки в цілому, а отже, не тільки з погляду капіталу, а і з погляду суспільства, стратегії соціально-економічного

розвитку. Макроекономічний аспект не виключає мікроекономічного аспекту. Більш того, приватні інвестиції суб'єктів господарювання становлять матеріально-фінансову основу інвестиційного процесу в ринковій економіці. Водночас поведінка приватних інвесторів істотно залежить від макроекономічної ситуації, кон'юнктури ринку і впливу на нього державної економічної політики.

Для регулювання інвестиційними процесами в галузі ми повинні виходити з макроекономічного тлумачення інвестицій як частини валової доданої вартості, яка не споживається в поточному періоді та забезпечує приріст капіталу і майбутнє споживання. За словами П. Самуельсона, "щораз, коли ми будемо нові заводи чи дороги, збільшуємо тривалість чи якість освіти або підвищуємо запас потрібних технічних знань, ми підвищуємо майбутню продуктивність економіки і рівень майбутнього споживання" [10, с. 125]. Тобто макроекономічне розуміння інвестицій має спиратися на їхню функцію створення інвестиційного продукту — тих об'єктів інвестування, які в сукупності складають ресурсну базу відтворення.

Макроекономічний аспект має визначення, сформульоване Т. Вітортом [12, с. 76], згідно з яким "інвестиції — це відношення з приводу вкладення матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів з метою досягнення соціо-економічного ефекту; інвестуванням є процес вкладення цих ресурсів", але найбільш узагальнену, на нашу думку, характеристику інвестиціям надає М.П. Денисенко [5, с. 47] — сукупність "засобів різної форми, вкладених для формування комплексної ресурсної бази відтворення товарів і послуг з метою одержання в кінцевому підсумку економічного, соціального, науково-технічного й інших ефектів". Утім, розглядаючи інвестиційний процес як "рух частини національного доходу як вартості і його матеріалізації в основні фонди" [5], автор не бере до уваги такі об'єкти інвестування, як фінансові та нематеріальні активи, інновації тощо. Подібне розуміння процесу інвестування як вкладення у фізичний капітал є досить поширеним серед дослідників.

Загальнопоширеним є сприйняття фінансування соціальної сфери, науково-технічних розробок, екологічно спрямованих проектів не як інвестицій, що безпосередньо сприяють економічному зростанню, а як функції держави з підтримки безприбуткових сфер діяльності. Натомість ми вважаємо названі сфери діяльності — "умовно неприбутковими", тому що "соціальний ефект" не є кінцевим результатом інвестицій, а має опосередкований вплив на зміни обсягів виробництва та доходу завдяки змінам у продуктивності праці (через стан здоров'я, рівень освіти, ступінь вирішення житлових проблем, підприємницькі здібності тощо). Тому приріст рівня освіти нації, стану здоров'я, екології, ступеня забезпеченості житлом ми можемо вважати інвестиційним продуктом тією ж мірою, що й приріст основних фондів. З іншого боку, вкладення в основні фонди в умовах певної ринкової кон'юнктури можуть виявитися неприбутковими, а потенційно швидке зростання доходів від впровадження інновацій — стримуватися нерозвиненістю виробничої чи ринкової інфраструктури, вузькістю

споживчого ринку. Для таких інвестицій більш доречним має бути їхня характеристика як умовно прибуткових.

Фінансові інвестиції ми також вважаємо умовно неприбутковими. По-перше, з їхньою допомогою безпосередньо не створюються матеріальні блага, вони лише є провідником, каталізатором здійснення операцій реального інвестування. По-друге, кон'юнктурна дохідність фінансових інвестицій є найбільш ризикованою з усіх інших капітальних активів, і такі інвестиції повинні розглядатися як умовно прибуткові, а питання про оптимальні пропорції між реальними та фінансовими інвестиціями потребують серйозної уваги дослідників [1, с. 60].

Таким чином, на відміну від капітальних вкладень, інвестиції являють собою вкладення і в матеріальні активи, і у фінансові активи, і в нематеріальні активи. Необхідність більш широкого тлумачення інвестицій зумовлена розвитком ринку цінних паперів, науково-технічним розвитком виробничих сил, посиленням ролі та значення нематеріальних, в тому числі й екологічних, суспільних благ.

Ми розглядаємо інвестування як термін, рівнозначний за смыслом з такими термінами, як "інвестиційний процес", "інвестиційна діяльність" (відносячи застосування останнього більшою мірою на мікроекономічному рівні), тому що спільною основою тлумачення для всіх є дія, процес трансформації інвестиційних ресурсів (як сукупності засобів різної форми) в інвестиційний продукт (об'єкти підприємницької та інших видів діяльності) з певною метою, адекватною стратегії розвитку підприємства. З огляду на викладене вище, основним концептуальним підходом як щодо визначення інвестицій, так і щодо управління інвестиційним фактором розвитку є не ресурсний підхід, а стратегічний; причому останній пов'язаний з визначенням мети та основних напрямів інвестування, створенням умов для активізації інвестиційних процесів.

Реалізація цільового характеру інвестицій, а також забезпечення умов максимальної ефективності (як умовно прибуткових, так і умовно неприбуткових інвестицій) здійснюється через управлінські впливи економічної політики держави та регіонів. Окрім того, завдяки цим впливам виробничі (індуковані) інвестиції доповнюються "автономними" інвестиціями, змінюючи загальну масу та структуру інвестиційного ресурсу. Імпульсом до зростання автономних інвестицій виступає екзогенний фактор — цілеспрямована економічна політика, науково-технічний прогрес, демографічна політика тощо. Зауважимо, що, на нашу думку, саме автономні інвестиції можуть доповнити виробничі (індуковані) до тієї потрібної маси, яка, згідно з теорією стадій росту, забезпечить стрімке економічне зростання.

Отже, інвестиції слід розглядати як процеси вкладення капіталу й одержання результату вкладень, що є, у свою чергу, результатом експлуатації капіталу. Ці процеси нерозривні, взаємозалежні і взаємозумовлені. Водночас у діяльності підприємств інвестиційний процес розглядається як сукупність інвестиційних циклів, які відбуваються невинно, паралельно (або послідовно) і здійснюються свідомо із метою як простого, так і

розширеного відтворення капіталу підприємства, з урахуванням стану мікро- і макрооточення його діяльності. Мета інвестиційного процесу полягає в нарощуванні економічного потенціалу підприємства.

Категорія "інвестиція" є складним та змістовним поняттям, тому що воно поєднує у собі різні економічні процеси, що впливають на виробництво, розподіл, обмін та споживання національного продукту, при цьому комплексним результатом цих процесів є відтворювальні процеси економіки в цілому та управлінський, техніко-технологічний, організаційний, фінансовий, бюджетний, ринковий, соціальний, екологічний, фіскальний та інституціональний ефект на підприємстві, у інвестора та споживачів.

Узагальнюючи наведені вище підходи до визначення поняття "інвестиції", можна виділити найбільш важливі його ознаки: потенційна здатність інвестицій давати дохід; економічні суб'єкти (підприємства); сприятлива кон'юнктура на ринку інвестиційних проектів; цілеспрямований характер вкладення капіталу в конкретні матеріальні й нематеріальні об'єкти; наявність терміну вкладення; наявність інвестора, що має свої цілі; наявність ризику вкладення капіталу.

Економіка XXI ст. базується на знаннях, що стали надбанням і використовуються в практичній діяльності економічно активного населення. Багато в чому це зумовлено особливостями інформаційно-технологічної революції, що формує нову економіку. У результаті інтелект, знання стають найважливішим активом економіки. За їх допомогою вдається переборювати або значно пом'якшувати демографічні, трудові, сировинні, просторові й тимчасові, екологічні й інші обмеження та забезпечувати ефективні структурні зрушення.

Сучасні економісти визначають людський капітал як суму природжених здібностей, загальної й фахової освіти, набутого професійного досвіду, творчого потенціалу, морально-психологічного й фізичного здоров'я, мотивів діяльності, що забезпечують можливість давати дохід, усе більшою мірою визначають економічний розвиток. Соціально-економічний прогрес визначається, насамперед, новими знаннями, одержуваними науково-дослідними працівниками й освоєваними надалі в процесі освіти і професійної підготовки та перепідготовки.

Освоєння високих технологій, що досягли стадії практичного використання й достатньої ефективності, зумовлює зміни в організації праці, управління, вимогах до кваліфікації працівників, систем освіти. З'являється нова якість економічного зростання, змінюється характер і структура нагромадження, збільшується питома вага людського капіталу в національному багатстві. Витрати на людський капітал стають найбільш ефективними інвестиціями і мають довгостроковий характер. Відтворювальний оборот людського капіталу в 5—6 разів перевищує тривалість обороту основного капіталу. При цьому цінність людського капіталу з нагромадженням знань, досвіду з роками збільшується. Відповідно до наявних оцінок, у розвинутих країнах 60% приросту національного доходу визначається приростом знань і освіченості суспільства [7, с. 26]. У зв'язку із цим необхідно змінювати пріоритети в економічній і со-

ціальній політиці: довгострокові вкладення на соціальний розвиток розглядаються як високоєфективне вкладення в людський капітал, що є одним з головних факторів розвитку виробництва. Тому інвестиції в людський капітал стають на сучасному інноваційному розвитку економіки пріоритетним напрямом.

ВИСНОВКИ

Таким чином, під поняттям "інвестиції" слід розуміти приріст вартості суспільного капіталу в результаті виробничої діяльності суб'єктів господарювання та стратегічної політики держави, що спрямовується на виконання виробничих, соціальних, інноваційних, екологічних програм (проектів) з метою перетворення частини нагромадженого капіталу на альтернативні види активів, збільшення прибутку, нарощування обсягів виробництва, впровадження інноваційних розробок, поліпшення соціально-побутових умов проживання людей і екологічних параметрів навколишнього середовища.

Література:

1. Вініченко І.І. Економічна сутність інвестицій та джерела їх формування / І.І. Вініченко // Держава та регіони. — 2006. — № 5. — С.58—61. — (Серія "Економіка та підприємництво").
2. ВР України Закон, Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про інвестиційну діяльність"" від 12 жовт. 1991, № 1955-ХІІ [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — 1991. — Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>
3. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк; [пер. с англ.]. — М.: Дело, 1997. — 1008 с.
4. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: монографія / О.І. Дацій. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2004. — 426 с.
5. Денисенко М. Проблеми удосконалення організаційно-економічного механізму інвестування / М. Денисенко // Економіст. — 2002. — № 10. — С. 46—51.
6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради. — 1991. — № 47. — Ст. 646.
7. Коденська М. Ю. Інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 24—31.
8. Колот В. Економічний зміст інвестицій в умовах розвитку ринкових відносин / В. Колот // Вісник НАДУ. — 2004. — № 10 — С. 242—248.
9. Мертенс А.В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории / А.В. Мертенс. — К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. — 416 с.
10. Самуэльсон П.А. Экономика / П.А. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус [пер. с англ.]. — М.: БИНОМ, 1997.
11. Татаренко Н.О. Теорії інвестицій: навч. посіб. / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. — К.: КНЕУ, 2000. — 160 с.
12. Vitort S. Innovation, Market Archetypes and Outcome An Integrated Framework / S. Vitort. — Physica-Verlag Heidelberg, 2007.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2012 р.